

DEMIR KAPIJA - VRATA V POZABLJENO DEŽELO

// Matija Mlakar Medved

Severna Makedonija še danes premore naravo, o kakršni slovenski ornitologi pogosto nostalgичno sanjarimo: z ene točke je med malico moč opazovati južno postovko, črnočelega srakoperja, zlatovranko, laškega škrjanca in vrtnega strnada, torej skoraj vse izumrle ali izumirajoče slovenske gnezdilke.

Med 27. aprilom in 3. majem 2024 smo ptičarski sopotniki (David Knez, Nik Milek, Val Milek, Lana Klemenčič, Nejc Bucalo, Alenka Červ, Tim Zaveršek, Vesna Pirc Jevšenak, Maša Herzog, Nika Kavčič in avtor prispevka), organizirani kot skupina za ptice na študentskem raziskovalnem taboru Ekosistemi Balkana 2024, spoznavali in občudovali ptičje bogastvo jugovzhoda Severne Makedonije. Prebivali smo v Demir Kapiji, tik ob famozni soteski, skozi katero si deroča reka Vardar iz Tikveške kotline utre pot v Gevgelijo in odondod v Egejsko morje. Kotline v zgodovinski pokrajini Makedoniji, ki obsega tudi dele Grčije in Bolgarije, veljajo za najsušnejši del balkanskega polotoka – okolica Demir Kapije letno prejme le 400 -500 mm padavin, kar je trikrat manj od slovenskega povprečja. Vročina, suša in blagodejni morski

V večini jugovzhodne Makedonije zaradi majhne količine padavin prevladuje polnaravna stepska pokrajina, ki prehaja v kmetijsko intenzivnejše nižine.

foto: Lana Klemenčič

ZNAČILNOSTI SEVERNE MAKEDONIJE:

Površina: 25.436 km²

Št. prebivalcev: pribl. 1,8 milijona (1.836.713)

Št. vrst ptic: 318

Št. parkov: 4 narodni parki

vetrovi, ki pihajo po dolini Vardarja navzgor, so v tem delu Makedonije ustvarili edinstven preplet stepe in sredozemskega grmičevja, ki v sozvočju z ekstenzivnim, v času ujetim kmetijstvom gosti zaviljiv in presenetljivo eksotičen nabor rastlinskih in živalskih vrst.

ŽELEZNA VRATA

Največja naravna znamenitost jugovzhodne Makedonije je zagotovo mogočni kanjon v Demir Kapiji, po katerem je mesto dobilo tudi svoje ime – Demir Kapija v turščini namreč pomeni »železna vrata«, saj se skozi utesnjujočo sotesko že od antike vijejo pomembne prometne poti. Prepadne apnenčaste stene, ki se dvigajo nad razpenjeno reko, so dom številnih redkih in zanimivih ptic – v razpokah gnez-

EGIPTOVSKI JASTREB

(*Neophron percnopterus*) je eden najbolj markantnih prebivalcev Demir Kapije.

foto: David Knez

dijo skalne lastovke (*Ptyonoprogne rupestris*) in pliniski hudourniki (*Tachymartus melba*), s skalnih polic vneto prepevajo puščavci (*Monticola solitarius*) in skalni brglezi (*Sitta neumayer*), najimenitnejši prebivalec kanjona pa prebiva v mračni špilji tik pod vrhom soteske. Zjutraj, ko sonce ogreje suho pokrajino, iz kanjona na lahnem vzgornjiku pridrsi egiptovski jastreb (*Neophron percnopterus*); bela, gologlava prikazen na črnih perutih, ki prej kot na

KRATKONOZI SKOBEČ*(Accipiter brevipes)*

foto: David Knez

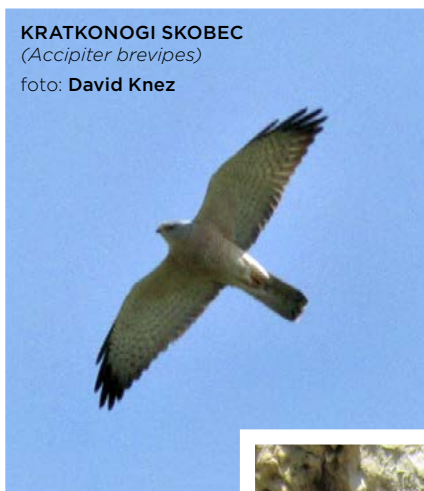
ZAKRINKANI SRAKOPER*(Lanius nubicus)*

foto: Nej Primožič

VRTNI STRNAD (*Emberiza hortulana*)

foto: Matija Mlakar Medved

SKALNI BRGLEZ*(Sitta neumayer)*

na gnezdu

foto: Matija Mlakar Medved

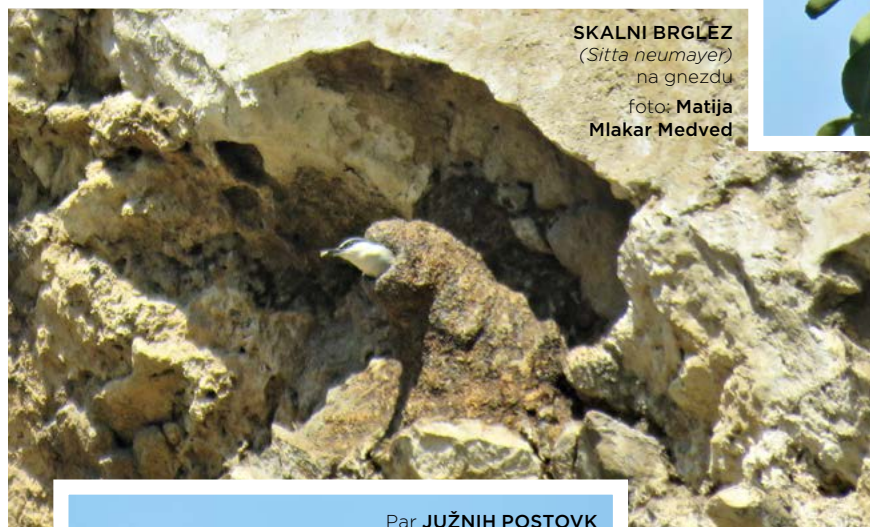
GOLOREPI NETOPIR*(Tadarida teniotis)*

foto: David Knez

Par **JUŽNIH POSTOVK***(Falco naumanni)* in**ČUK** (*Athene noctua*)

s sosednje fotografije

si delijo isto

podstrešje.

foto: Matija

Mlakar Medved

Zanimive vrste ptic:**EGIPTOVSKI JASTREB***(Neophron percnopterus)*,**KRALJEVI OREL***(Aquila heliaca)*,**MALI OREL** (*Aquila pennata*),**KRATKONOZI SKOBEČ***(Accipiter brevipes)*,**RJASTA KANJA***(Buteo rufinus)*,**JUŽNA POSTOVKA***(Falco naumanni)*,**SIRIJSKI DETEL***(Dendrocopos syriacus)*,**LAŠKI ŠKRJANEC***(Melanocorypha calandra)*,**ZAKRINKANI SRAKOPER***(Lanius nubicus)*,**ŽALOBNA SINICA***(Poecile lugubris)*,**ČRNOGLAVI STRNAD***(Emberiza melanocephala)*.

živo ptico prav zares spominja na nekakšen hieroglif ali rezbarijo iz globočin egipčanskih grobnic. Makedonija je ena zadnjih utrdb egiptovskega jastreba na Balkanu, s katerega v zadnjih desetletjih zaradi zastrupljanja in pomanjkanja mrhovine naglo izginja. Na makedonskem nebu je egiptovski jastreb vse prej kot sam – družbo mu dela asortiman ujed, o kakršnem lahko ornitologi v Sloveniji le fantaziramo; v kanjonu gnezdi tudi beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*) in planinski orel (*Aquila chrysaetos*), nad okoliškimi griči pa krožijo mali orli (*Aquila pennata*) in celo kratkonogi skobci (*Accipiter brevipes*), ki se iz Afrike vrnejo ravno v začetku maja. Tudi grmišča in sestoji vzhodnih platan ob potokih žubore od napevov sredozemskih gnezdilk, denimo svetlookih penic (*Curruca crassirostris*), bledih vrtnikov (*Iduna pallida*), črnoglavih strnadov (*Emberiza melanocephala*) in žalobnih sinic (*Poecile lugubris*). Nabor vrst, s katerimi se sicer lahko srečamo tudi na nam bližjem Hrvaškem, je

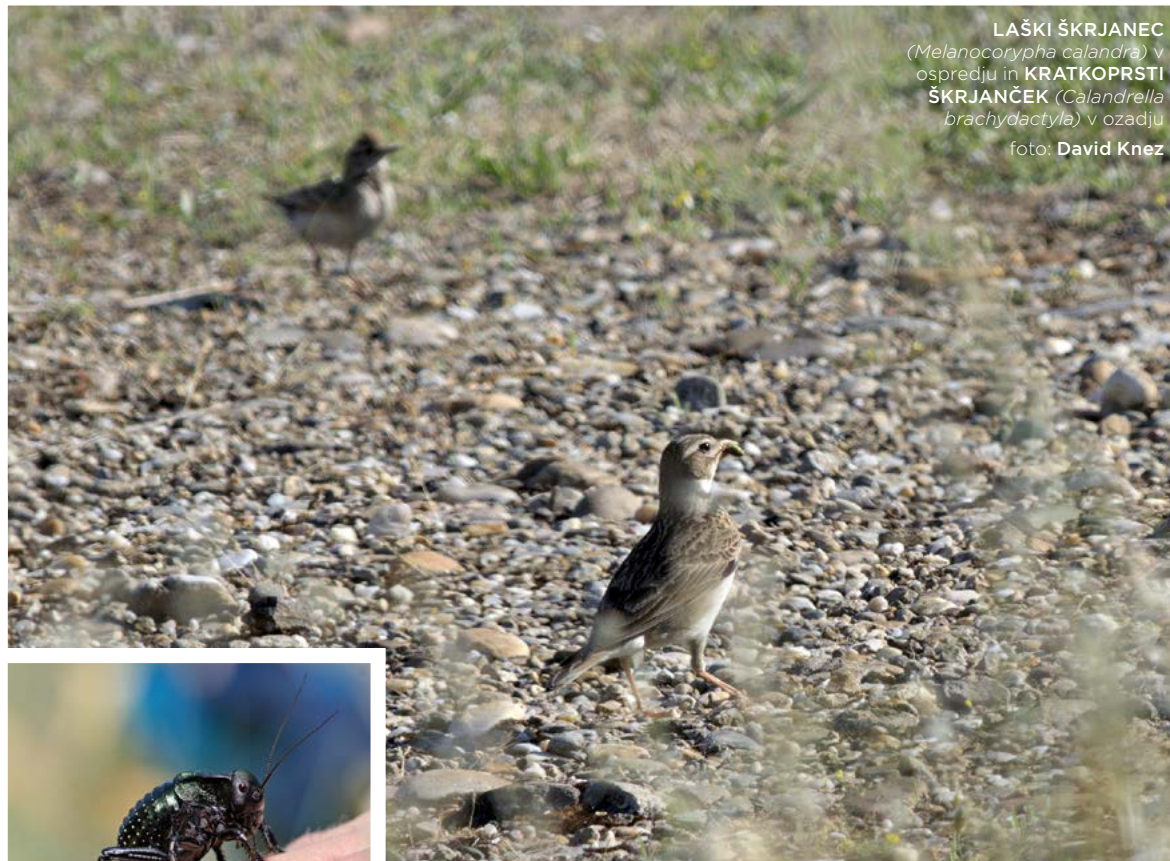
tu začnjen še z vzhodnjaškim posebnežem, zakrinkanim srakoperjem (*Lanius nubicus*), najmanjšim in sila ljubkim predstavnikom rodu srakoperjev. Eksotike v okolici kanjona ne manjka niti onkraj ptičjega sveta – v skalnih špranjah dremljejo golorepi netopirji (*Tadarida teniotis*), po potokih brodiyo sladkovodne rakovice (*Potamon fluviatile*) in v listju šeleste ivanje kuščarice (*Ablepharus kitabelii*), največje imenitosti pa se skrivajo zakopane v suhi zemlji; v posebnem spominu nam je ostalo srečanje z rožnatimi slepimi kačami slepicami (*Xerotyphlops vermicularis*), predvsem pa z balkanskim krtom (*Talpa stankovici*), endemitom ozkega območja v srcu balkanskega polotoka.

VASI IZ PRETEKLOSTI

Severno od mogočnega kanjona se mediteranska grmišča umaknejo kmetijski krajini, posejani s stepskimi otoki in ljubkimi vasi. Te kipijo od

LAŠKI ŠKRJANEC
(*Melanocorypha calandra*) v
ospredju in KRATKOPRSTI
ŠKRJANČEK (*Calandrella
brachydactyla*) v ozadju
foto: David Knez

Spoznavanje vasi
in polj v Makedoniji
ponuja edinstveno
priložnost za
skok v preteklost,
v kateri je tudi
naša kmetijska
krajina buhtela
od biodiverzitete.

ORJAŠKA KOBILICA
vrste *Bradyporus dasyopus*
foto: David Knez

BALKANSKA ČESNOVKA
(*Pelobates balcanicus*)
foto: Matija Mlakar Medved

SLEPICA (*Xerotyphlops
vermiculatus*)
foto: Katja Konc

življenja in spominjajo na opise slovenskih vasi iz minulih stoletij, saj v njih še danes gnezdiijo kolonije južnih postovk (*Falco naumanni*), ki so iz naših krajev zaradi pretirane rabe pesticidov izginile že pred tridesetimi leti. Glasne južne postovke v zaledju vasi lovijo velike žuželke, posedajo po slemenih streh in silijo v podstrešne line, iz katerih jih nejevoljno opazujejo zaspani čuki (*Athene noctua*). Po prašnih cestah, ki iz vasi vodijo na pašnike, se sprehajajo smrdokavre (*Upupa epops*) in jerebice (*Perdix perdix*), z dreves pa se bleščijo zlatovranke (*Coracias garrulus*) in mežikajo zaskrbljeni črnočeli srakoperji (*Lanius minor*). Dlje od vasi se raztezajo večji travniki in njive. Njive so tu, kjer dobava herbicidov po vsem videzu kasni, vse prej kot zelene puščave – iz žita se bohotijo cvetovi najrazličnejših rastlin, denimo njivnega zrcalca (*Legousia speculum-veneris*), ostrožnice (*Consolida regalis*), plavice (*Centaurea cyanus*), kokalja (*Agrostema githago*), poletnega zajčjega maka (*Adonis aestivalis*)

in drugih plemenitih plevelov, ki jih pri nas le redko srečamo. Tu se raznovrstnost ptic stopnjuje; izpod neba v zavidljivih gostotah prepevajo kratkoprsti (*Calandrella brachydactyla*) in laški škrjanci (*Melanocorypha calandra*), nad njimi pa krožijo kraljevi orli (*Aquila heliaca*), ki preže na tekunice (*Spermophilus citellus*) – prisrčne, svizcu podobne sesalce, ki se skrivajo v visoki travi. V gričevjih, kjer kmetijska krajina preide v kamnito stepo, prepevajo vrtni strnadi (*Emberiza hortulana*) in kotorne (*Alectoris graeca*), nad njimi pa jadrajo rjaste kanje (*Buteo rufinus*). Tudi tu ne velja pozabiti na raznolikost drugih živali – v travi lomastijo želve mavrske kornjače (*Testudo graeca*) in najrazličnejše žuželke, denimo elegantne krpatonoge bogomolke (*Empusa fasciata*) in orjaške kobilice sedlarke (*Bradyporus dasyopus*), posebno mesto v našem srcu pa si je poleg balkanskega krta prislužila redka in imenitna dvoživka – balkanska česnovka (*Pelobates balcanicus*), endemit stepskih predelov jugovzhodne Evrope.

Na ekstenzivno obdelovanih njivah se bohotijo najrazličnejši pleveli – poleg znanega POLJSKEGA MAKA (*Papaver rhoeas*) tudi POLETNI ZAJČJI MAK (*Adonis aestivalis*) in OSTROŽNICA (*Consolida regalis*).
foto: Matija Mlakar Medved